

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการของระบบการแพทย์ในภาคเหนือมีจุดมุ่งหมายในการศึกษา 3 ประการคือ **ประการที่หนึ่ง** เพื่อศึกษาแนวคิด ความเชื่อและวิธีการรักษาสุขภาพของชาวล้านนา ก่อนที่การแพทย์ตะวันตกจะเข้ามา มีบทบาทในบริเวณนี้ **ประการที่สอง** เพื่อศึกษาถึงแนวคิด บทบาท กิจกรรมต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาสุขภาพของคณะมิชชันนารี **ประการที่สาม** เพื่อศึกษาถึงการพัฒนากลไกของรัฐไทยส่วนกลางในการเข้ามาควบคุมกิจการด้านสาธารณสุข ตลอดจนบทบาทขององค์กรต่าง ๆ ที่เข้ามาดำเนินการด้านสาธารณสุข โดยจำแนกสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องออกมาเป็น 3 ระยะคือ

ระยะที่ 1 (ก่อนพ.ศ. 2410) ระยะนี้อาณาจักรล้านนาเป็นประเทศราชของประเทศสยาม เจ้าเมืองยังไม่ได้เข้ามา มีบทบาทโดยตรงต่อการจัดบริการสุขภาพแก่ประชาชน แต่จะเป็นผู้อุปถัมภ์ พุทธศาสนาและพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งวัดและพระสงฆ์เป็นแหล่งการถ่ายทอดการเรียนรู้แขนงต่าง ๆ รวมทั้งด้านการแพทย์ด้วย ช่วงนี้ชาวล้านนามีระบบการแพทย์ที่มีรากฐานมาจากพุทธศาสนาและพราหมณ์ ผสมผสานกับประสบการณ์ และความรู้ท้องถิ่น เช่นการใช้สมุนไพร เวทย์มนต์คาถา การนวด และพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน โดยผู้ที่ให้บริการระดับชุมชนคือหมอเมือง ซึ่งจะมีความชำนาญแตกต่างกันไป

ระยะที่ 2 นับตั้งแต่ พ.ศ. 2410 เป็นต้นมา ระบบการแพทย์ล้านนาค่อย ๆ มีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากมิชชันนารีต้องการเข้ามาเผยแพร่ “ข่าวดี” และเปลี่ยนวิถีคิดของชาวล้านนาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ จากความเชื่อเรื่องผีและสมุนไพร ไปสู่ความเชื่อเรื่องพระเจ้า และเชื่อโรคที่เป็นสาเหตุให้เจ็บป่วย นอกจากนี้มิชชันนารีได้แนะนำให้ชาวล้านนารู้จักยาแบบตะวันตกซึ่งมีประสิทธิภาพมากกว่ายาสมุนไพรมาก จึงเป็นเหตุให้ชาวล้านนาเรียกมิชชันนารีเหล่านี้ว่า “หมอ” ทั้งที่บางคนไม่ได้เป็นแพทย์ การรักษาของมิชชันนารีจึงเป็นการผสมผสานระหว่างความรัก ความศรัทธาที่มีต่อพระเจ้ากับประสิทธิภาพของยาแบบตะวันตก

ขณะที่มิชชันนารีดำเนินบทบาทอยู่ในอาณาบริเวณล้านนานั้น รัฐไทยส่วนกลางก็มีการรับความรู้แบบตะวันตกก่อนล้านนา แต่ยังไม่สามารถส่งอิทธิพลมาถึงได้ จนกระทั่งถึงช่วงที่มีการปฏิรูปการปกครอง รัฐไทยส่วนกลางจึงเข้ามา มีบทบาทมากขึ้น

ระยะที่ 3 เริ่มจาก พ.ศ. 2431 ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มของการแพทย์ตะวันตกในรัฐไทยส่วนกลาง มีการจัดตั้งโรงพยาบาลศิริราช และมีการตั้งกรมพยาบาล เพื่อดูแลด้านการจัดบริการในโรงพยาบาลศิริราชและโรงพยาบาลอื่น ๆ ตลอดจนการดูแลด้านสุขภาพอนามัยอื่น ๆ ด้วยการนำความรู้ตะวันตกเหล่านี้มาใช้เริ่มต้นจากเชื้อพระวงศ์และเจ้านายชั้นสูงบางกลุ่ม สำหรับประชาชนยังมี

มาลี สติทธิเกียรติกร. 2543. รายงานวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการของระบบการแพทย์ในภาคเหนือ.

เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมืองเชียงใหม่.

ความคุ้นเคยกับการแพทย์แผนโบราณมากกว่าจึงมีการชักชวนให้ประชาชนมาใช้โรงพยาบาลมากขึ้น และมีการปฏิรูปการปกครอง โดยยกเลิกการปกครองแบบเทศราชไปสู่การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล มีผลให้รัฐเข้ามาควบคุมและจัดบริการด้านสุขภาพแบบตะวันตกให้แก่ประชาชนมากขึ้น และค่อยๆ เข้ามาแทนบทบาทมิชชันนารี ทั้งในด้านการจัดตั้งโรงพยาบาลและโรงเรียนแพทย์ โรงพยาบาลและผดุงครรภ์ จนกระทั่งมีการตั้งกระทรวงสาธารณสุขขึ้นมา

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีผลให้ระบบการแพทย์ล้านนาไม่ได้รับการส่งเสริม แม้ว่าในระยะแรกของการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์ากร จะมีการจัดการเรียนการสอนการแพทย์แผนโบราณ แต่ก็ต้องยกเลิกไปในที่สุด ดังนั้น ทั้งการแพทย์ล้านนาและการแพทย์แผนโบราณ จึงกลายเป็นการแพทย์นอกระบบและถูกแทนที่ด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน อย่างไรก็ตามความรู้พื้นบ้านเหล่านี้ก็ได้สูญหายไปเลยทีเดียว ชาวล้านนายังคงใช้วิธีการเหล่านั้นอยู่ เพียงแต่ที่ผ่านมามีการพัฒนาและส่งเสริมโดยรัฐมุ่งเน้นไปที่การแพทย์แผนปัจจุบันเพียงระบบเดียวเท่านั้น

